NAŠE ŘEČ

ROČNÍK IX. ČÍSLO 5.

V. ERTL:

KOTČÍ VŮZ, KOČÍ.

O výrazu *kotčí (kočí) vůz*, který je předchůdcem dnešního slova *kočár**) a základem jména *kočí* (= vozka), přinesla NŘ. 7, 185 stručný výtah z článku prof. Titze, uveřejněného v Časopise Matice moravské 46 (1922) 170 n. Je tedy našim čtenářům celkem známo, oč běží.

Slovo *kočí* (a ovšem i věc toho jména, t. j. kotčí vůz, kočár) je dnes rozšířeno skoro po celé Evropě: odpovídá mu něm. *Kutsche*, franc. *coche*, ital. *cocchio*, špan. *coche*, angl. *coach*, holand. *koets*, pol. *kocz*, bulh., srbochorv. a slovin. *kočija*, rumun. *cócie*, tur. *koči*, albán. *kotši* (Berneker, Et. Wb. 1, 537). O původu toho slova i vozu jím označeného je mínění dvoje: skoro všichni jazykozpytci mimočeští pokládají je za slovo (i věc) původu maďarského (*kocsi*, čti koči) a odvozují je ze jména vesnice *Kocs* (čti Koč) u Rábu, přes niž vedla už na počátku 16. stol. doprava vozy zvanými *kocsi* z Pešti do Vídně;**) linguisté čeští, Dobrovský a Gebauer, mají slovo *kočí (kotčí)* za slovo české, utvořené z podst. jména *kotec* a znamenající tedy v ů z s k o t c e m, t. j. s korbou uzavřenou. Článek prof. Titze výše uvedený obral si tedy za úkol rozhodnouti tento spor a prokázati, že slovo *kočí* i věc jím označená jsou opravdu původu českého a že Če-

*) Doloženo po prvé u Veleslavína (1598) jednak jako zdrobnělina kočárek (rheda, carruca, kotčí vůz, kočárek, Kutschl), jednak v příd. jm. kočárský (poštyřský aneb kočářský, hončí kůň, veredus, ... Postpferd oder Kutschenpferd). Jméno kočár vzniklo snad ze slova kočí podle slov Kutsche a Kutschkarre (kočár = Kutschkarre Kom. Brána 455). Výraz kočárek se vyskytuje v starším jazyce dříve než kočár; užívalo se ho asi častěji, a to bez významu zdrobnělého.

**) Z místních jmen jsou odvozena i jiná jména povozů; tak franc. berline, něm. Landauer, angl. tillbury a j.

chové dali tím »celé Evropě kulturní předmět i název velikého významu«. V referátě o Titzově knize »O původu jména Žižka« (NŘ. 8, 268 n.) projevil jsem příležitostně (str. 283) pochybnost o průkaznosti jednoho z hlavních důvodů prof. Titze pro českost slova *kočí*, t. j. rožmberského dokladu z r. 1469, a protože tato pochybnost nebyla jediná, nebude snad na škodu ani na zlé probrati celou otázku o původu jména *kočí* ještě jednou, zvláště když o ní lze uvažovati ještě po stránce, které se prof. Tit/ skoro nedotkl.*)

Chceme-li postupovati metodicky, musíme si především uvědomiti, proč se slovo *kočí* i sama věc pokládá za slovo i věc původu maďarského. Na vysvětlení stačí materiál snesený velmi pilně v citovaném článku prof. Titze. Z něho vyjímáme, pokud jde o věc, že první zprávy o voze (a vozkovi) toho jména jsou z pramenů (královských účtů) maďarských z let 1494—1495, kdežto nejstarší české doklady (nehledíme-li zatím k uvedenému již rožmberskému dokladu z r. 1469, dříve neznámému) jdou teprve od r. 1506. Dále se dovídáme, že se podle zpráv cizích (ferrarského vyslance Dainera) už r. 1501 jezdilo na těchto kočích (carro da cocia) z Pešti do Vídně za den a noc o třech koních s jedním (v zimě s dvojím) přesedáním. Z toho, jakož i z hojnosti dokladů v královských účtech obsažených je možno usuzovati, že existence slova *kočí* i vozu takto nazývaného je v Uhrách (jak to ostatně bývá často) o nějaké desítiletí starší než první písemné záznamy.

Po stránce formální poučují nás výklady prof. Titze, že slovo *kocsi* může býti tvarem zcela dobře slovo maďarské; příponou *-i* se tvoří v maďarštině pravidelně jména přídavná ode jmen místních (*Pest* — *Pesti* = peštský, *Bécs* — *Bécsi* = vídeňský) a znamenalo by tedy *kocs-i*, předpokládáme-li, že je odvozeno od místního jména Kocs, tolik co *kocs-ský*. V nejstarších zápisech maďarských se ho také skutečně užívá zprvu jako jména přídavného, buď je-li řeč o voze, na př. *currus kochy***) (= vůz kočský), nebo o vozkovi, na př. *currifer kochy* n. *de Koch* (= vozka kočský n. z Kocse), anebo v dokladech pozdějších (1562) i o koních, na př. *equi kocsi* (= koně kočští). Adjektivní koncovku mají i tvary polatiněné, na př. *currus cocius, currus kotsiensis, vehiculum*

*) Pokládal jsem po zkušenostech, získaných při diskusi o původě jména Žižkova, za potřebné vyložiti v úvodě genesi tohoto článku, aby mi nebyly někde zas imputovány pohnutky osobní, kterých jsem neměl ani tenkrát a nemám ani teď.

**) Starším pravopisem místo nynějšího kocsi.

(= vůz) *kotsiense* (příp. *-ensis* značí zpravidla původ místní). Současně s tvary *currus kocsi* atd. objevuje se slovo *kocsi* v platnosti substantivní, znamenajíc buď vozku anebo povoz; pro vozku se ustaluje později, ale velmi brzo, název *kocsis* (čti kočiš).

Maďarští spisovatelé z počátku 16. stol. prohlašují slovo *kocsi* za slovo domácí a odvozují je od jména vesnice Kocs. Titz uvádí svědectví takového spisovatele, humanisty J. Cuspiniana (1473 až 1529) z r. 1515, kde se mluví o oněch rychlých vozech, které se jmenují jazykem domácím (t. j. maďarským) *kocsi (kottsche)*, a jiného maďarského spisovatele (Štěpána Brodericha, tajemníka krále Ludvíka) z téže asi doby o lehkých vozech, které prý oni (t. j. Maďaři) jmenují podle osady Kocs (Kotcze). Rakouský diplomat Zikmund Herberstein (1486—1566), který pobýval jako císařský vyslanec v Rusku, v Čechách, v Uhrách a j., poznamenal o téže věci, že se cestou z Vídně do Pešti přesedá po čtvrté ve vsi Kocs (Cotzi), podle níž se i vozkové i vůz (currus Pannonius) nazývají bez rozdílu jménem *kocsi (cotzi)*.

Ale nejen v Uhrách, i mimo Uhry se *koči* pokládal za vůz původu uherského. R. 1560 daroval takový vůz kníže M. Radziwiłł vévodovi virtmberskému a oznamuje mu, že mu posílá uherský vůz, zvaný obecně *koči (kotczi)*. Titz připouští, že se do Polska mohl dostati koči z Uher, to prý však platí jen pro polštinu. Ale jsou ještě dvě podobná svědectví, každé z jiného cípu Evropy. Z r. 1568 je německá rytina augšpurského malíře J. Schemla, představující tehdejší kočár*) s nápisem *ein ungerische Gutsche* (jak má býti zařízen a vším potřebným opatřen). Z r. 1548 je pak zpráva španělského historika Avily, který praví, že Karel V. ulehl — patrně při záchvatu podagry — v krytém voze, jaký v Uhrách nazývají *koče (coche)*, a že jméno i vynález jsou z té země.

Všechno to až dosud svědčí jasně, pokud mohu posouditi, že slovo *koči (kocsi)* je slovo maďarské, zprvu adjektivum, později jméno podstatné, že znamenalo vůz, který byl v Uhrách znám aspoň už v poslední čtvrtině 15. století, anebo vozku s ním jezdícího, že se původ jména *kocsi* odvozoval od vesnice Kocs, kde se přepřahalo, a že vůz toho jména byl pokládán i v cizině (v 16. stol.) za vůz uherský. To lze vyčísti, tuším, bez nejmenšího násilí z tehdejších pramenů u Titze uvedených, stavíme-li se k jejich svědectví objektivně.

---

*) Reprodukce této rytiny je připojena ke knize Krünitz, Oekonomisch-technologische Encyclopaedie, 57. Th., Berlin 1792 (ne Brno 1794), obsahující pod heslem Kutsche obšírnou (str. 234—421) rozpravu o tomto voze.

Co namítá prof. Titz proti těmto závěrům? Především, že slovo *kočí* je české (což právě jest dokázati) a že je v českém písemnictví doloženo dříve než v zápisech uherských (rožmberským zápisem z r. 1469); proti výkladu slova *kočí (kocsi)* ze jména vesnice Kocs namítá (podle některých badatelů maďarských a j.), že původ (vynález) vozu kocsi ze vsi Kocs není bezpečný ani pravděpodobný, že *kocsi* je vlastně adjektivum znamenající prostě to, co je ze vsi Kocs, ať je to, co chce, že se toto adjektivum nevyskytuje v starých zprávách nikdy s maď. slovem znamenajícím vůz (= *szekér)*, nýbrž jen ve spojení s lat. *currus* a p., a že je těžko pochopiti, aby *kocsi* znamenalo vozku i vůz a při tom fungovalo jako příd. jméno ve výraze *equi kocsi* (= koně kočští).*)

Vyvraceti tyto námitky, pokud se týkají slova maďarského, není mým úmyslem ani úkolem, protože je mi maďarština jazyk dokonale cizí, a také o to nejde, protože punctum saliens celé otázky je pro nás Čechy zcela jinde, než v rozboru slova maďarského. Mohu k námitkám proti výkladu slova *kočí* z maď. místního jména *Kocs* uvésti jen několik analogií a příkladů co možná běžných.

Názvy věcí podle jmen místních (odvozené i metonymické) nemusí značiti vždycky původ (na př. vynalezení), naopak spojení obou představ bývá dost často velmi vzdálené a nahodilé. Na př.: *portlandský* cement nepochází z Portlandu, nýbrž dostal jméno od toho, že se tvrdost cementového zdiva vyrovná tvrdosti známého v Anglii stavebního kamene dováženého z Portlandu; *guinea* (zlatá mince anglická) nepochází z Guiney, nýbrž byla ražena v Anglii pro obchod s Guineou; franc. slovo *galetas* (komůrka v podkroví) neznamená příbytek původu galatského, nýbrž vzniklo narážkou na známou věž v Galatě; kočovské sukně, oblíbené u našich formanů v 16. a 17. stol., byly zvány *norberčice* ne podle svého původu, nýbrž odtud, že čeští formani jezdili zhusta za zbožím na Norimberk (Winter, Děj. kroje 2, 440); kladský *bém* neznamená minci z Čech, nýbrž pruský desítifenik; franc.

*) Je-li možno z vídeňského a bavorského Gotschi (16. stol.) usuzovati podle záměny k-g, že slovo nevniklo do Bavor z Uher, nýbrž z Čech, nedovedu posouditi. Okolnost, že snad jméno vesnice Kocs je původu slovanského (zevní podoba s čes. jménem Kočí je nám ostatně málo platna, neznáme-li výklad ani tohoto jména, ani onoho), nepadá zde vůbec na váhu Má-li vůz kočí jméno od této maďarské vsi, je to slovo maďarské, ať je jméno vsi původu jakéhokoli — právě tak jako je pol. berlina původu francouzského (a nikoli slovanského), náš halíř původu německého (a nikoli keltského) atd.

fiacre, abychom vybrali příklad z téhož oboru jako *koči*, souvisí sice původem také se jménem místním (s domem Saint Fiacre v ul. St. Martin v Paříži), ale fiacre nebyl tam vynalezen, nýbrž bylo tam jen stanoviště vozů, které od toho dostaly jméno,*) atd. A tak ani maďarský *kocsi* nemusil býti ve vsi Kocs zrovna v y n a l e z e n, pro spojení obou představ mohla stačiti okolnost, že vesnice Kocs měla při dopravě těmito vozy přece jistý význam; cesta z Vídně do Pešti vedla přes Kocs, v Kocsi se přepřahalo a vesnice Kocs se snad vyvinula v jakousi povoznickou vesnici par excellence. Ale je možný výklad ještě snazší.

Dále se namítá, že *kocsi* je původem adjektivum (= kočský) a že by tedy původní jméno vozu bylo musilo zníti *kocsi szekér* (= kočský vůz); to však není doloženo, nýbrž je doloženo jen lat. *currus kocsi*, což však podle Titzova výkladu není překlad maďarského *kocsi széker*, nýbrž nejstarší doklad našeho slova v maď. vůbec. Ani tuto námitku není těžko per analogiam vyvrátiti. Nejstarší záznamy, v nichž se slovo *kocsi* v Uhrách vyskytuje. jsou psány latinsky. Latinští písaři středověcí, píšíce latinsky, myslili vlastním jazykem a vyjadřovali se také vlastním jazykem, kde jim latina nestačila. Nalézáme-li na př. v starých latinských listinách a knihách českých zápisy jako *obečský silva* (1210), *silva mešný* (1213), *dědin rure* (1208), *filius Borša* (Kosm.), *Tetín castrum, census zádušní* atp., nemůže býti nejmenší pochybnosti, že je to překlad českých výrazů *obečský les, mešný les, dědin právem, syn Borše, Tetín hrad, plat zádušní* atd., třeba bychom tato česká apelativa *les, právo* atd. z té doby ani neměli ještě doložena. A tak také i lat. *currus kocsi* nemůže býti nic jiného než překlad maď. výrazu »vůz kocsi«, ať je to už slovo *szekér* či slovo jiné. Že Maďaři r. 1494 pro pojem vůz maďarské jméno měli, je vidět prostě už z toho, že měli vůz. Latinský písař ho ovšem neužil, protože měl v latině slovo *currus;* slovo *kocsi* přeložiti ovšem nemohl, a proto psal *currus kocsi* n. *kocsius* a p. V týž latinských zápisech z let 1494—1495 vyskytuje se pak slovo *kocsi* i bez průvodního slova *currus*, což je svědectvím, že se slova *kocsi* už tou dobou začalo užívati i jako jména podstatného.

Ani další námitka neobstojí, posuzujeme-li ji podle zásad známých z dějin slov v jazycích jiných. Ukazuje se na to, že *kocsi* je pouhé přídavné jméno, které znamená vlastně v š e c h n o, co

---

*) Ani franc. berline nebyla vynalezena v Berlíně, nýbrž dostala (podle Hirtovy Etym. 204) jméno odtud, že se takovými vozy jezdilo z Paříže do Berlína; slovo samo je původu francouzského.

je z Kocse, a že nemůže tedy samo o sobě (t. j. bez průvodního *szekér*) znamenati vůz. Že přídavné jméno může zůstati přídavným jménem s významem nezměněným (t. j. znamenati všecky věci tu vlastnost mající) a že vedle toho může ve významu zúženém a v platnosti substantivní znamenati jednu určitou věc, toho jsou ve všech jazycích příklady nesčetné. Franc. *allemand* (= německý) značí všechno, co je z Němec, na př. livre *a.*, mot *a.*, cheval *a.* atd., ale při tom ve významu zúženém a v platnosti zpodstatnělé znamená jisté určité věci, na př. Němce, německý jazyk (pod. français, grec atd.); naše slovo *rýnský* znamená vše, co souvisí s Rýnem, na př. rýnský hrad, rýnská voda, rýnské údolí, ale při tom *rýnský* znamenalo do nedávna zlatku (za dva rýnské) a *rýnské* značí dosud víno od Rýna; *české* je všecko z Čech, ale výrazem *dva česká* a p. rozuměly se vždy jen dva české groše, zrovna jako výraz *za vídeňský* znamenal čtvrtkrejcar atd. Proto také per analogiam adjektivem *kocsi* mohlo býti označováno všecko, co bylo z Kocse, tedy na př. equi kocsi, koně kočští (a koně zajisté v Kocsi byli chováni, když se tam přepřahalo), a vedle toho *kocsi* o sobě, zpodstatnělé, mohlo znamenati člověka z Kocse (vozku, zvl. byla-li to taková povoznická vesnice) a také vůz z Kocse. Rozumím-li dobře této poslední námitce, namítá se, že takového zpodstatňování příd. jmen v maďarštině není (na př. tokajské se nemůže jmenovati v maď. prostě *Tokaji*, nýbrž vždy jen *Tokajibór* = tokajské víno). To se ovšem vymyká mému posudku; ale vím přece aspoň tolik, že adjekt. tvar *Pesti* znamená nejen ‚peštský', nýbrž také Pešťana, *Bécsi* nejen ‚vídeňský', nýbrž i Vídeňana atd., a tak také adj. *Kocsi* mohlo znamenati nejen ‚kočský', nýbrž také obyvatele Kocse — Kočana. A je-li aspoň tento způsob zpodstatňování v maďarštině obvyklý, stačí to úplně pro další vývojový význam slova *kocsi*, není-li ovšem Maďarům — což pokládám za absurdní — neznámou věcí metonymické přenášení významu. Neboť zvláště obyvatelská a p. jména mění svůj význam metonymicky velmi často a leckdy velmi pestře. Starší franc. *cravate* znamenalo nejen Chorváta, nýbrž i chorvátského koně, na nichž námezdní vojáci chorvátští jezdili, a také šátek na krk, jaký nosívali (odtud naše *kravata*); české slovo *valach* znamená nejen příslušníka toho kmene, nýbrž i tanec, mladšího pastýře, koně atd., *valaška* ženu z Valašska, sekerku, druh ovcí; *poděbradka* je nejen žena z Poděbrad, nýbrž i čepice a nověji i voda atd. Jsou-li tedy v maďarštině podobné psychologické podmínky jako v jiných jazycích, nebylo by na tom nic divného, kdyby se bylo zpodstatnělé *Kocsi*, znamenající obyvatele kočského, kočského vozku, pře-

neslo i na vůz, s nímž jezdil. Tento konkretní způsob přenášení je psychologicky zvlášť snadno pochopitelný, protože v určitém kontextu je možno bráti takové slovo ve významu obojím (na př. přijel *kocsi*, přivezl mě *kocsi*, *kocsi* jede pomalu atd., atd.), a také se s ním v jiných jazycích setkáváme. Na př. starší české slovo *pošta* znamenalo poštovský vůz i vozku (tehdy vyjeli poslové na poště, Kral. Est. 3, 15; poštu samého od sebe propustili Výb. 2, 1536); franc. slovo *fiacre*, o jehož původu byla řeč výše, znamenalo a značí dosud kočího i povoz toho jména (a tak se říkalo do nedávna i v Praze tomu i onomu).*) Ostatně možnost metonymické záměny mezi jménem vozky a vozu, kterou upírá prof. Titz maďarskému slovu *kocsi*, musili bychom uznati i pro české slovo *kotči* (kdybychom je směli za české pokládati), neboť i to znamenalo vůz i vozku, nehledíc ani k tomu, že by na půdě české byla záměna ještě nesnadnější, protože maď. slovo *kocsi* je slovo čistě formální, bezobsažné (= kočský), kdežto čes. *kotči* při svém předpokládaném významu = holubníkový, chlívkový, krámečkový (t. j. vůz), dalo by se aplikovat na vozku dost těžko.

A tak podle analogie s jinými jazyky docházíme závěru, že výraz *kocsi* mohl zůstati adjektivem a označovati všecky možné věci z Kocse (tedy i koně) a že při tom zpodstatnělý tvar *kocsi*, znamenající člověka, vozku z Kocse, Kocsana, mohl býti přenesen na vůz, s nímž jezdil; předpoklad, že by byl vůz *kocsi* musil býti v Kocsi vynalezen, stává se tímto výkladem ovšem načisto zbytečným.

Ale to jsou arci všechno jen analogie a čiré domněnky, jichž nemohu dokázati z jazyka samého a jež jsem ochoten beze všeho škrtnouti nejen proto, že jsou to domněnky a že řešení těchto otázek je úkolem maďarské linguistiky, nýbrž i proto, že na těch věcech v našem případě ani tak tuze nezáleží. Úkolem českého linguisty, který slovo *kočí* i věc jím označenou reklamuje za majetek český, musí býti především dokázati, že slovo *kočí* je bezpečně a určitě původu českého a že věc, kterou označuje, existovala v Čechách dřív než jinde. Není-li t o t o možné dokázati, je pak už otázkou druhého řádu, odkud se to i ono nebo to či ono do Čech dostalo a je-li nebo může-li býti původu takového či onakého. Pokud jde o slovo *kočí*, přestal prof. Titz na tom, že

*) Maďarská slova kocsi (vozka) a kocsi (vůz) se brzo rozlišila tím, že dalším sufixem -s utvořeno pro vozku jméno kocsis (= kočiš). I to má analogii u slov shora uvedených: poštovnímu vozkovi neříkáme už také (leda místy) pošta, nýbrž pošťák a starší fiakr ustupuje v poslední době čím dál tím více názvu fiakrista.

snesl námitky, které se proti výkladu toho slova z míst. jména *Kocs* uvádějí a o nichž jsme právě uvažovali; vlastního úkolu českého linguisty, t. j. bezpečného důkazu, zda slovo *koči* je opravdu původu českého, se nepodjal. To je tedy úkolem článku našeho.

Prof. Titz vychází totiž v průběhu všech svých výkladů z přesvědčení, že český původ slova *koči* je bezpečně prokázán, že je to příd. jméno utvořené z podst. jména *kotec* a že tedy kotčí vůz je vůz s kotcem. Ta věc je mu tak jasná, že vytýká vynikajícím linguistům cizím, jako Diezovi, Grimmovi, Meyer-Lübkovi a Bernekrovi, pokládajícím slovo *koči* za slovo maďarské, jakým právem zamítají výklad z čes. slova *kotec*, když je tak vnitřně, etymologicky odůvodněn. V čem vidí prof. Titz to vnitřní odůvodnění? V tom, že Dobrovský v Lehrgebäude (1809) napsal: »*koči* von *kotec*, daher *koči vůz*, ein Kutschwagen, eine Kutsche«, a Gebauer (v Sl. stč. 1903): »*kotčí*, ie masc; z *koťčja*. Pojato záhy za adj. — Vůz s kotcem, Kutsche«. Ale to není především nic víc než pouhé tvrzení (opřené ovšem autoritami obou slavných linguistů), proti němuž stojí jiné tvrzení, že slovo *koči* je odvozeno ze jména maďarské vesnice *Kocs*. Toto tvrzení o maďarském původu slova *koči* je však opřeno řadou fakt a svědectví historických, která byla uvedena vpředu a z nichž mnohá byla známa už jmenovaným výše linguistům cizím, kdežto na oporu tvrzení o českém původu slova *koči* nebylo lze uvésti nic kromě tvrzení obou linguistů českých, Dobrovského a Gebaura. Nelze tedy naprosto mluviti u nás o nějakém etymologickém odůvodnění, tím méně pak žádati na badatelích cizích, aby je respektovali.

Ale tvrzení obou českých autorit o původu slova *koči* z *kotec* obsahují sama v sobě už jisté důvody k pochybnostem, postavíme-li se k nim kriticky. Čteme-li totiž tvrzení Dobrovského v souvislosti, vidíme, že Dobrovský pokládá slovo *koči* za přídavné jméno téhož tvaru jako adjektiva »*zprávči* von *zprávce*, *krejči* von *krajec* oder *kraječ*, *námluvči* . . . von *námluvce*«, utvořená ze substantiv na *-ec*, *-ce* příponou *-i* (*-ji*). Ale Dobrovský se mýlí; slova *správčí*, *krejčí*, *námluvčí* nejsou adjektiva s příp. *-i* (*-ji*), nýbrž substantiva kmene *-a* (*-'ja*) i významem zcela odlišná od významu slova *kotčí*. Tím slovo *kotčí* zůstává trčeti v této kategorii bez opory a výklad Dobrovského budí nedůvěru. Nemůže býti tedy pokládán prostě za bernou minci, jako nelze za ni pokládati ani jiné (přirozeně) zastaralé výklady Dobrovského v témž § i jinde. Srovnáme-li pak tento výklad Dobrovského

s výkladem Gebaurovým, vidíme zase, že Gebaurovo formální pojetí slova *kotčí* je právě opačné: Gebauer pokládá slovo *kotčí* původem za jméno podstatné téhož kmene jako *sudí*, které se teprve časem změnilo v adjektivum tvaru *pěší*. Už jen z toho je vidět, že dnešní badatel, který si obere za úkol dokázat, ne toliko tvrdit, že slovo *kočí* je původu českého, nemůže tato dvě citovaná mínění pokládati prostě za prokázané faktum, které leží mimo vši pochybnost, nýbrž že musí jejich neshody a závady podrobiti kritice a hlavně doplniti je tím, co jim schází, totiž právě oním vnitřním odůvodněním etymologickým a rozborem zpráv slova toho se týkajících.

Podrobíme-li slovo *kočí* skutečně takovému rozboru kritickému, nemůžeme nedospěti k poznání, že slovo *kočí* a pravděpodobně ani věc takto nazvaná českého původu není. Máme-li i v této části svého výkladu postupovati metodicky správně a osvětliti otázku slova *kočí* se všech stran, musíme si všimnouti nejen slova, nýbrž i věci, t. j. zjistiti, v jakém poměru je obsah (význam) slova *kočí* k věci jím nazvané, v jakém poměru je forma slova *kočí* k jiným výrazům téže formální kategorie (etymologie slova), a dále, jaké svědectví podávají staré zprávy domácí o existenci kotčího vozu na půdě české.

Především je tedy třeba si uvědomiti, co byl t. zv. *kočí* (čes. *kotčí vůz)*, jak vypadal a jak se lišil od jiných vozů 15. a 16. stol., totiž v době, kdy se o něm objevují první zprávy. Podle výkladu prof. Titze, na několika místech jeho rozpravy a s důrazem opakovaného, byl to vůz, jehož »předností byla uzavřená dřevěná bouda = kotec (vchod se strany se původně zastíral záclonou), upevněná na řemenech nebo (v Německu aspoň na čas) na řetězech, aby se zmírnily otřesy jízdy« (str. 172, 177, 184). Tak vypadal kočár 17. a 18. století, jak jej známe z vyobrazení a popisů současných i pozdějších; ale dejme tomu, že tak vypadal hned od samého začátku, kdy byl »vynalezen«.

Podle dřevěné boudy zevšad uzavřené, s bočním vchodem koltrou zastřeným, dostal prý tento vůz v Čechách, kde byl, jak se tvrdí, vynalezen, název *vůz kotčí*, protože měl *kotec*, t. j. korbu kotci podobnou.

K tomu třeba především poznamenati — jen mimochodem —, že se ve zprávách českých mluví vždycky jen o kotčím voze, a nikdy o voze s kotcem ani o kotci jako jeho součásti, ač slovo *kotec* v různých významech (jiných) je ze starší doby doloženo dosti hojně a ač se jiné výrazy toho způsobu, jako *korba, fasunek, šperloch, žebřiny, šle, postranky, oje* atd., o sobě v staré nomenklatuře vyskytují. To by ovšem mohla býti jen pouhá náhoda.

Za povšimnutí stojí jen to, že se při kotčím voze nemluví nikdy o kotci, tak jako se při komorním voze nemluví nikdy o komoře — z té příčiny, že celý český název *komorní vůz* je ustrojen podle něm. *Kammerwagen.**) Spojení obou představ v názvu vozu vzniklo už na půdě cizí.

Uvažme dále, jaký mohl býti psychologický podnět užíti slova *kotec* na označení zavřené korby vozu. Co značí vlastně stč. *kotec?* Nejčastěji a zpravidla holubník, columbarium,**) někdy také psinec, Hundszwinger (canile klecze, *kocz* Lact. 29b u Geb.), časem pak také oddělený v chlévě prostor pro telata, posadu na drůbež a p. (tak i v jiných slov. jazycích). Z významu ‚holubník, psí klec' a p. vyvíjí se pak přenesením v jazyce starším především význam ‚peleš' (vy ste učinili jej [dům můj] kotec lotrový Ev. Seit. Luk. 19, 46 = speluncam latronum, u Geb.) a dále patrným vtipem lidovým název společných stánků prodavačských (na rozdíl od jednotlivých krámů neboli bud krámních), postavených v řadě vedle sebe, z nichž prodavači vyhlíželi opravdu jako holubi z otvorů holubníků. Dominující představa všech těchto názvů je tedy představa odděleného (ne uzavřeného) prostoru pro společné pobývání zvířat nebo (pejorativně, ironicky) lidí — představa, která by se snad hodila spíše za důvod pro posměšné pojmenování staršího dostavníku nebo dnešního omnibusu než kočárové korby uzavřené a zastřené, do níž se aspoň s počátku nevešlo víc než jeden dva lidé (Krünitz 57, 277). Užíti jména *holubník* nebo *posada*, jímž vtipně a přiléhavě byly pokřtěny společné krámce prodavačské, na označení kočárového typu vozu a pojmenovati jej *vozem s holubníkem* a p., k tomu, zdá se mi, bylo by třeba příliš bujné fantasie.

Ohlížíme-li se pro srovnání, jakou představu probouzela uzavřená, dřevěná bouda takového a podobného vozu jinde, nalézáme, že v starém Římě, kde takové vozy už také mívali, říkali tomu *arca*, t. j. skříň (odtud říkali vozu *arcera),* v němčině *kasten* = skříň, v jaz. francouzském la *boîte* = skříň, skřínka, v italském *cassa* atd. To je výraz, který se stejným asi významem známe ze stč. Alexandreidy: na tom vozě zlatá *škříně,* v niž ležala jich svatyně, t. j. věc posvátná (Alx. H. 49 = Alx. V. 1278). Jak vidět, měla tedy čeština výraz, který by byl hledíc

*) Kammerwagen, der wagen, der auf der reise die fürstliche kammer führte, gewand, kleinodien, silberzeug u. dgl. (auch kammerleute) Grimm, 5, 131.

**) Obrázek holubníku je na př. v prostějovském vydání Ezopových fabulí z r. 1557 (ve vyd. Truhlářově str. 75).

k analogickým výrazům cizím stačil a vyhověl docela k pojmenování toho, co měl znamenati *kotec*.

Ale zdá se, že našim předkům při vozech nezáleželo ani tak na tom, byl-li úplně zavřený, nýbrž prostě, byl-li o t e v ř e n ý či k r y t ý, t. j. byl-li v něm cestující chráněn proti nepohodě čili nic. Proto se také v našich zápisech ze 16. stol. mluví vždycky jen o voze *krytém* (Arch. Č. 13, 60 z 1504; t. 13, 335 z 1510; t. 11, 472 z 1525; t. 32, 39 z 1519; *přikrytý* t. 32, 634 z 1524 atd.), nikdy o zavřeném; a krytý by byl ovšem vůz kotčí právě tak jako vůz komorní, jehož prkenná korba (truhlík) byla po způsobu dnešního formanského vozu přetažena na obručích plachtou neboli šperlochem. Krytost vozu nebyla tedy nic tak typického a zvláštního, aby nový typ vozu s prkennou korbou zevšad uzavřenou musil dostati jen proto jméno zvláštní.*)

Ale — a tím přicházíme teprve k námitce podstatné — kotčí vůz, jak se podobá, nejen že nebyl vždycky zavřený, ale n e b ý v a l v ů b e c a n i k r y t ý.

K názoru tomu vedou především některá svědectví nepřímá. Ve Veleslavínově Kalendáři hist. (ke dni 26. května) je zpráva, že »císaře Maxmiliána kanclíř jeda na kočím voze do Vídně a čta sobě žaltář z vozu vypadl a od rány umřel«. A r. 1506 píše pan Jan z Lomnice (Arch. Č. 10, 115) panu z Rožmberka, že k němu nemůže přijeti, protože prý se stloukl s kotčího vozu (t. j. potloukl se pádem s něho) tak, že se jaktěživ tak nestloukl. Z vozu zavřeného, i když by byl měl v boku dvířka jen koltrou zastřená, by snad byli lidé tak snadno nevypadávali.

Máme však i jiná, přímá svědectví, že jménem *kotčí vůz (Kutsche)* byl označován vůz docela otevřený, tedy b e z » k o t c e «. Na obrázku augšp. malíře Schemla z r. 1568, o němž se stala už zmínka výše, je vyobrazen podle připojeného nadpisu uherský »Gutsche, wie sie soll geordnet und mit aller Zugeher gerüst werden« (reprodukce u Krünitze 57 v příl.); je to tedy přímo jakýsi obrázek k názornému vyučování, jak m á kočí vůz

---

*) Také Španěl Avila ve zprávě z r. 1548 (citované na str. 131), mluvě o uherském koči, praví o něm jen, že to byl »un carro cubierto« (= vůz krytý). Jiný způsob krytu vozového než šperloch byla nebesa napjatá nad vozem na čtyřech sloupcích; mimo to býval celý vnitřek vozu ověšen koltrami, které se mohly vytahovati a spouštěti. Obraz takového podobného vozu je v knize Quetschově, Geschichte des Verkehrswesens am Mittelrhein s. 42; je vyňat z Narrenschiffu (1494) Šeb. Branta. Korba vozu je na řetězech, ale není to t. zv. koči, neboť má vchod zezadu zastřený také koltrou.

vypadat. Uherský Gutsche je tu vyobrazen jako vůz otevřený s lehkou, patrně pletenou korbou, sahající asi po pás osobám uvnitř sedícím, celkem ne mnoho odlišný od našich vesnických bryček. Prof. Titz popírá správnost titulu obrázku a praví, že tu byl dán falešný název pod nějakou karosu; důvodem tvrzení je mu okolnost, že »ungerische Kutsche« na obrázku Schemlově nemá »kotec« a že není zavěšena na řemenech. Ale takto se po mém soudu nedá odbýti svědectví současníka, a zvl. současníka, který si vytkl za úkol vyobraziti přímo vzor takového vozu. Pokud nemáme z téže doby jiná průkazná a hodnověrnější svědectví, že »kotec« a zavěšení jsou pro kočí vůz conditio sine qua non, nemáme právo nevěřiti takovému svědectví, jako je Schemlovo, který by si byl jistě stěží mohl s jiným vozem poplésti vůz, tak význačnými vlastnostmi od jiných vozů se lišící, jako by byl houpavý, zavřený kočár. Ale takových svědectví otřásajících hodnověrností Schemlovou nemáme a neuvádí je ani prof. Titz.*) Naopak pro kontrolu správnosti obrázku Schemlova lze uvésti, že se shoduje s popisem uherského carro da cocia u Dainera z r. 1501 (viz zde str. 130) aspoň v tom, že vůz na obrázku Schemlově je pro *čtyři* osoby, sedící *na* voze (u D.: *quatre* persone *suso* un carro da cocia), a že do vozu nejsou zapřaženi jako obyčejně koně párem, nýbrž *tři* koně (u D.: *tre* jumente) vedle sebe; také jmenovaný již Herberstein, popisuje cestu Uhrami, mluví o »*triiugiis* equabus« (Krünitz 57, 270). Není-li tedy obraz něm. malíře potvrzen do detailů, je potvrzen aspoň do té míry, že, nemajíce svědectví jemu odporujících, můžeme mu i v ostatním právem důvěřovati. Prof. Titz ovšem namítá na jiném místě své rozpravy (str. 188), že korba kotčího vozu (= Kutsche) musila býti uzavřená, sice že by to nebyl kotec, ale to je podle mého soudu circulus vitiosus. Dokazujeme-li, že slovo *kotčí* (vůz), *Kutsche* a p. je odvozeno od slova *kotec*, musíme mít prokázáno odjinud, že vozy toho jména skutečně »kotec« měly, ale naprosto nemůžeme obraceti thema důkazu v tvrzení, že vůz, který současník nazval *kotčím vozem* = *Kutsche*, nemůže býti kotčí

---

*) Jediný svědek, jehož se prof. Titz dovolává (str. 177, 185) pro to, že Kutsche měla korbu zavřenou, je Kretschmer, který prý v své knize Wortgeographie der hochdeutschen Umgangsprache (str. 313, heslo Kutsche) napsal, že »für die Kutsche das Geschlossene wesentlich ist.« Ale to je svědectví velmi málo průkazné, protože Kretschmer píše o nynějším kočáru německém, a za druhé, že definice prof. Titzem citovaná není Kretschmerova, nýbrž mínění Adelungovo, a to zase o Kutsche jeho doby. Kretschmer sám definuje Kutsche (ovšem dnešní) »eleganter zweispänniger Wagen mit Verdeck« (krytý).

vůz proto, že nemá kotec.*) Pokud jde o druhou charakteristickou známku kotčího vozu, t. j. zavěšení na řemenech, o tom bude výklad dále.

Mohlo by se ovšem namítnouti, že kotčí vůz dostal jméno od »kotce« u nás v Čechách a že se jeho tvar na cizí půdě změnil. Ale ani to by nebyla pravda. Neboť máme zase přímé svědectví domácí, že i v Čechách byly kotčí vozy bez »kotců«. Roku 1595 potvrdil Rudolf II. zvláštním majestátem artikule a pořádky cechu kočovského a dovolil jim užívati také erbu, jehož popis v majestátu obsažený otiskl Rybička v Pam. arch. XI (1881), 458. Tam se praví, že v hořejší polovici erbu je zobrazen »pospodu trávník zelený a na tom trávníku *vůz koči* se čtyřmi bílými koňmi, jeden vedle druhého pořád zapřaženými, a na tom voze pozadu dvě osoby mužské sedíce, jedna po pravé ruce v modrých a druhá v červených šatech, kord v pošvě s okoším stříbrným vzhůru špicemi vyzdvižený v levé ruce držící v způsobu jako by od pacholka ... napřed na voze sedícího a v levé oprati od koní a v pravé ruce bič kočovský držícího se vezli, se tolikéž vidí.« Z tohoto popisu je tedy patrné, že kotčí vůz na erbu kočovském vyobrazený, a tedy asi normální, byl vůz otevřený, bez »kotce«, a že tedy ani v Čechách kotčí vozy t. zv. »kotec« míti nemusily. Český obraz kočího vozu potvrzuje po této stránce zároveň správnost německého vyobrazení Schemlova z r. 1568, o němž byla řeč výše.

Z toho tedy plyne: 1. že t. zv. kočí (Kutsche) býval sice snad už v svých počátcích někdy také krytý (jako jiné vozy), ale nelze dokázat, že by už v těch dobách býval vždycky zavřený, naopak 2. že kočí ještě v 16. stol. byl v cizině i u nás asi velmi často, ne-li normálně, otevřený. Z toho zase plyne ovšem pro etymologii českého slova *kotčí vůz* ten důsledek, že vykládati výraz *kotčí vůz* jako vůz s kotcem (= s holubníkem) je výklad nejen psychologicky málo pravděpodobný, ale věcně dokonce protismyslný, neboť nikoho by zajisté nenapadlo říkati »*vůz s kotcem*« něčemu, co »kotec« buď vůbec nemělo anebo míti nemuselo.

Teoreticky uvažujíce, mohli bychom předpokládati za psychologicky mnohem přirozenější, že se novému typu vozu, který byl podle výkladu prof. Titze vynalezen v Čechách, dostane pojmenování tedy ne od kotce, nýbrž spíše podle jeho druhé charakte-

---

*) To je tak, abych užil drastického příkladu, jako kdyby někdo dokazoval, že dveře mají jméno od toho, že mají »dvé« křídel, a tvrdil, že jednokřídlové dveře, kterým říkáme také dveře, nejsou dveře, protože mají křídlo jen jedno.

ristické vlastnosti, t. j. podle jeho z a v ě š e n í na řemenech (na řetězech), které zmirňovalo otřesy jízdy, vynález to podle slov prof. Titze na svou dobu geniální a novota jistě v oči bijící. Takové visuté kotčí vozy znali prý v Čechách a vyráběli už v 15. stol. a jeden takový kotčí vůz poslal prý r. 1457 Ladislav Pohrobek, král český a uherský, jako svatební dar své nevěstě, dceři francouzského krále Karla VII. Zachovala se o tom zpráva franc. kronikáře, který vypravuje, že poselství uherského krále přivezlo mezi jinými dary také *un chariot branlant* (vůz houpavý), velmi nákladný a bohatý. Francouzi prý se mu velmi podivovali, ač z citované zprávy není vidět, divili-li se jeho nádheře či tomu, že byl houpavý.

Ale to vše není tak jednoduché, jak by se na první pohled zdálo; schází naprosto důkaz, že zavěšování vozu na řemenech*) je vynález český a že chariot branlant, který poslal Ladislav do Paříže, byl t. zv. kočí vůz.

Především se výraz *chariot branlant* nevyskytuje zprávou o poselství Ladislavově ve Francii po prvé. Prof. Titz sám připomíná, že v slovníku Littréově je uveden doklad téhož slova z r. 1397, k němuž mohu dodati ještě další a starší doklad z r. 1389, citovaný v známém slovníku Hatzfeldově a Darmesteterově z Gayova Glossaire archéologique (doklad, po němž prof. Titz marně pátral). Z toho je vidět, že výraz *chariot branlant* a za jisté i vůz takto označený znali Francouzi s a m i už ve 14. stol., třebaže to snad nebyla věc tak tuze ve Francii rozšířená, neboť francouzské dámy až do 16. stol. jezdívaly raději koňmo anebo v nosítkách. Jsou-li tedy pro *chariot branlant* francouzské doklady ze 14. stol., je ovšem těžko tvrditi, že *chariot branlant* poznali Francouzi od Čechů (1457) a že byl vynalezen v Čechách.

Ale my kromě toho ani nevíme, jak tento chariot branlant vypadal. Soudíc podle významu tohoto jména (= vůz houpavý, kolíbavý), znamenalo *chariot branlant* asi totéž, co náš »*visutý vůz*« a něm. »*hängender Wagen*«; ale to jsou výrazy o mnoho starší, než je kočí vůz (u nás i jinde), a jejich význam se mění arciť s vývojem toho, co označovaly. Nejstarší doklady pro *visutý vůz* a *hängender Wagen* objevují se jako doklady pro *chariot branlant* už ve 14. stol., a to, v Čechách i v Německu, už v první čtvrtině toho století. V stč. Alexandreidě (Hrad. 78),

*) Korba vozu totiž byla upevněna ne na nápravě, nýbrž na dvou řemenech (řetězech), zapjatých na dva násadce vpředu vozu a tažených pod celou korbou dozadu; v nové době byly řemeny nahrazeny pery.

při líčení pochodu Dariova, se vypravuje, že král »jedieše (= jel) na *voze visatém* a ten veš hořieše zlatem« (v lat. předloze jen »curru«). Tu ovšem těžko lze mysliti na vůz zavěšený na řemenech, nýbrž spíše na antický dvoukolový vůz bitevní, jednoosý, a slovu *visatý* nutno asi rozuměti ve smyslu franc. *branlant* (= kolébavý, balansující); svědčí tomu, že t. zv. mammotrekt klementinský z poč. 15. stol. (otišť. v L. fil. 20, 1893, 216 n.) překládá 21a výrazem *visutý vůz* lat. slovo *esseda**) a česká glosa v slovníku Vil. Brita z doby kolem r. 1400 lat. výraz *currus pompaticus* (Geb.) = vůz triumfální. Z téže asi doby, co nejstarší doklad český, je i doklad pro souznačný výraz německý *(hängender Wagen)* ze známé rýmované kroniky Otokara Štyrského, kde se praví o komsi, že byl od hněvu nemocen, takže ho musil nésti jeho »*hangunder wagen*«, který jel měkce (Grimm 13, 381); tu už jde arciť o vůz středověký, opatřený nějakým zařízením na zmírnění otřesů, anebo o podobná nosítka, která nosívali obyčejně dva koně. Od té doby doklady pokračují: Grimm (na uv. m.) cituje dále z něm. básně Mörin složené (r.1453) od H. v. Sachsenheim verše: viděl jsem mnoho krásných *hangent wagen*, v nichž sedělo mnoho paní a panen a mnoho malých trpaslíků, a z jiné něm. básně (vom Hausrat): »*eyn hangender wagen gut zu faren*«. Také v české básni O manželství, z druhé pol. 15. stol. (v Starob. skl. 5, 146), stěžuje si muž na ženu: »k tomu musím jí *vóz visutý* kúpiti, bych se měl ihned o to zpadati.« Ze 16. stol., kdy se začíná v českých zápisech objevovati už termín *vůz kotčí*, je název *visutý vůz* doložen několikrát (Arch. Č. 19, 299 z r. 1515, t. 32, 634 z 1524, Křemen, Pís. v L. fil. 45, 271 z r. 1520 atd.), nikdy však ve spojitosti s výrazem *vůz kotčí*. Co se výrazy *vůz visutý, hängender Wagen* (a patrně i franc. *chariot branlant)* má rozuměti, poučují nás dílem výše uvedené doklady, dílem i výklad slovníku Grimmova (13, 381 s. v. Wagen), opřený i o starší slovníky německé; někdy se těmito jmény míní nosítka (Sänfte), někdy vůz, jehož zvláštnost byla v tom, že byl kolébavý, buď snad na dvou kolech (essedum), anebo později proto, že se jeho sedadlo začalo zavěšovati na řemeny (asi jako u našich venkovských bryček), a konečně, že se na ně zavěšovala celá korba vozu. Vývoj k poslednímu stadiu postupoval jistě ponenáhlu a je těžko říci — jako při tako-

---

*) Essedum sg. (n. esseda pl. i sg.) byl galský dvoukolový válečný vůz; později označovány tím jménem vozy gladiátorské i jiné vozy cestovní i nákladní.

výchto starších pokrocích technických vůbec —, kdy k němu dospěl a kde nejdříve.*)

Domněnka, že korba zavěšená na řemenech je specifickou a podstatnou vlastností kotčího vozu, kterou se lišil od vozu komorního a j., jak míní prof. Titz, je omyl, který lze právě z českých pramenů snadno vyvrátit. Mluví-li se totiž v českých pramenech o voze visutém určitěji, míní se jím ne vůz kotčí, nýbrž vůz komorní. Tak čteme v Arch. Č. 32, 559 k r. 1523: viniti ho chtěl z vozu visutého s šperlochem (v. pozn. na str. XX), t. 32, 634 k r. 1524: ze dvú vozů přikrytajch, jeden visutý a druhý nevisutý; (u Jungm. s. v. komorní:) komorní visutý vůz gestatorium pensile, pilentum Reš.; na komorním aneb visutém voze jela Klatovský, Rozml. (1579). Ba co více, máme v české literatuře dokonce i původní, přesně datovaný (r. 1539) dřevoryt, na němž je vyobrazen takový komorní vůz visutý. Historik českého slova, který by si všímal i českých pramenů, nalezl by je ve známé knize Ctibora Tovačovského Hádanie Pravdy a Lži (o dřevorytech je též zpráva od Bauma v Pam. arch. VIII, 118 n.), kde na listě LXX je vyobrazena Lenost (z Polska), jedoucí na soud do Antiochie na voze komorním, krytém šperlochem a dopředu otevřeném, jehož korba, aby se Lenost v poduškách se povalující neotřásala, je zavěšena na řetězích, zpředu na obrázku dobře viditelných.

Z toho, co jsme uvedli, vyplývá tedy především, že chariot branlant, který přivezlo české poselstvo r. 1457 do Francie, nemusil býti vůz kočí, nýbrž že to byl prostě nějaký »vůz visutý«, což je pojem širší i starší, a že francouzskou zprávu o tom voze nelze tedy pokládati za svědectví existence t. zv. kotčího vozu u nás kolem r. 1457; dále z toho plyne, že »vynález« visutého vozu nemůžeme žádným právem přivlastňovati sobě, protože se zprávy o visutém voze vyskytují skoro současně u nás, v Německu i ve Francii; pravděpodobně tu také nejde vůbec o žádný vynález, nýbrž spíše o ponenáhlé zdokonalování vozové techniky vůbec, které mohlo býti, a jak jsme ukázali, také bylo aplikováno i na jiné druhy vozů určených k dopravě osob. Specifická vlastnost kočích vozů 15. a 16. stol. to nebyla.

Na těch dvou poznatcích, že jméno *kotčí vůz* nelze odvozovati od slova *kotec*, protože byly kotčí vozy bez kotců, a že visutý

---

*) I lat. pilentum se vykládá jako »eine Art Hängewagen, Kutsche (an Stangen getragen)«; Walde, Lat. etym. Wb. 2. A., s. 582. O podobném nějakém zařízení (pohyblivých, visutých sedadlech v divadle) svědčí i výraz tribus pensilis u Plinia.

vůz nelze ztotožňovati s kotčím vozem, mohli bychom přestati, pokud jde o slovo české. To je výsledek bezpečný. Ostatek, jímž doplňujeme tento věcný rozbor slova českého, připojujeme jen pro zajímavost a jako domněnku, jak se asi kotčí vůz vyvíjel.

Je totiž pravděpodobno, že původní kočí vůz vlastnosti, které prof. Titz pokládá za jeho podstatné znaky (kotec a řemeny), vůbec ani neměl, nýbrž že jeho přednosti před jinými vozy cestovními, na př. před nejrozšířenějším vozem komorním, záležely ve vlastnostech docela jiných. Čteme-li nejstarší zprávy o vozech kočích (týkají se ovšem vesměs maď. kocsi), vidíme, že se charakterisují jen jako veloces, t. j. rychlé, a leves, t. j. lehké (u Titze 176). Obliby dosáhly asi pro svou rychlost, která měla patrně příčinu v jejich lehké konstrukci umožněné příznivým terénem, na němž s počátku jezdily (z Pešti přes Ráb do Vídně); tou vynikaly nad masivnější (a ovšem i pevnější) vůz komorní, jehož základem byl žebřiňák. Snad byly tyto první kocsi dvoukolové; tvrdí to aspoň Krünitz (57, 268) a slovníky německé (Grimm 5, 2885; Hirt- Weigand, Kluge s. v.) a svědčila by tomu jednak okolnost, že některé něm. slovníky 16. stol. vůz zvaný *cotsie* tak přímo definují (Junius nomencl. 1577: cotsie für cisium, vehiculum duabus rotis nitens = vozík spočívající na dvou kolech), jednak že se něm. slova *Kutsche* i ital. *cocchio* užívalo básnicky jako názvu pro antický (homérský) vůz bojovný. Lehká konstrukce zůstala pak i dále předností kočího vozu, když se patrně na jiném terénu, a to velmi brzo, změnil ve vůz čtyřkolový, který se (aspoň v prvních dobách) lišil, jak se zdá z tehdejších zpráv, od ostatních vozů i tím, že byli do něho zapřaháni tři (někdy i čtyři) koně jeden vedle druhého. Býval otevřený, ale mohl býti jako jiné vozy také přikryt, aby byl cestující chráněn před nepohodou. Pro svou rychlost hodil se dobře na delší cesty k dopravě osobní, a proto se rychle rozšířil a postupně zdokonaloval. Ke zmírnění otřesů, při delší jízdě zvláště pociťovaných, aplikovala se naň technická vymoženost, u nás, v Německu a snad i Francii a j. dříve známá a také u jiných vozů užívaná, t. j. zavěšení na řetězy a pak na řemeny*) a na ně pak posazen lehký dřevěný »Kasten«, který s úspěchem nahradil asi starší kryt látkový. Koltry zastírající vchod z boku byly nahrazeny sklem a řemeny pod korbou železnými pery, kterých zase použito s vý-

*) Veleslavín (Nomencl. 1598, s. 421) rozeznává: visutý vůz, pilentum, hangender Wagen; krytý, komorní vůz, carpentum velatum, bedeckter Wag; kočí vůz, rheda, carruca, Gutsche.

hodou u jiných typů vozových (perová bryčka, valník atd.). Tak asi je si možno představiti vývoj našeho kočáru podle zpráv. narážek, obrazů a p., které se nám z těch dob zachovaly a o nichž jsme se zmínili už dříve, a podle toho, co víme o vývoji techniky vůbec.*)

Že se i u nás (a to dost dlouho) viděla hlavní přednost a známka kočích vozů v jejich lehké konstrukci, dosvědčuje ještě Komenského Brána (z r. 1714, č. 455), kde se praví: (velicí páni šestmi koňmi se vozí v komorních, krytých a visutých vozích); obecní čtyřmi, dvěma, a to na *lehkých vozích,* na kočářích a kolesách; něm.: die gemeinen Leute mit vieren, dreien, zweien und zwar mit *Kutschen,* Kutschkarren und Rollwägen; ital.: la popolazza con quatro, tre, due cavalli in *cocchi,* carri e carette coporte. Brána tedy klade: *lehký vůz* = *Kutsche* = *coccio* a liší od něho *kočár* = *Kutschkarre* = *carro.* Ještě trojjazyčný Nomenclator z r. 1764, vysvětlující (3, 82) *kotčár* jako vocabulum gallicum (slovo francouzské), definuje jej jako »genus leviculi currus« (druh lehoučkého vozu), které Italové nazývají (vocant) *cochos.* Kdyby byl tedy kočí vůz dostal jméno (kdekoli) podle své význačné vlastnosti (a ne podle svého původu), byl by se asi jmenoval zcela jinak než kočí, Kutsche atd.**)

Věcným rozborem slova *kočí,* t. j. srovnáním s věcí, kterou označovalo (kotčí vůz), dospěli jsme mimo jiné tedy k závěru, že jméno *kočí* nelze odvozovati od slova *kotec,* protože se slovo *kotec* k tomu nehodilo a protože to, co se má míniti slovem *kotec* (Wagenkasten), nebylo ani význačnou ani konstantní vlastností kočích vozů, které jinde a specielně i u nás v 16. stol. bývaly i otevřené, tedy bez »kotců«. Název *kotčí vůz* byl by tedy »lucus a non lucendo«. Tento závěr potvrdí nám, a to ještě bezpečněji, i formální rozbor slova *kotčí,* který ukáže, že podle tvůrčích zásad češtiny je odvozování příd. jména *kotčí* od slova *kotec* přímo n e m o ž n é. (Ostatek příště.)

---

*) Prof. Titz, jsa v zajetí své domněnky (z pramenů nedokazatelné, ba jim odporující), že podstatné znaky kočího vozu jsou »koťec« a visutost, neuznává ovšem toto pojetí vývojové. Proto se mu zdá nemožným, aby Kutsche z r. 1568 měl korbu připevněnou na nápravě, a coche z r. 1643 byl visutý, a tvrdí, že to, co na obrázku z r. 1568 je nazváno Kutsche, nemůže býti Kutsche, nýbrž karosa. To je ovšem stanovisko stejné, jako kdyby někdo za našich časů elektrických tramvají tvrdil před obrázkem staré koňky, že to nemůže býti tramvaj, nýbrž nějaký omnibus.

**) Že ani dnes pod jménem kočár nerozumíme povoz úplně uzavřený (s »kotcem«), nýbrž že rozeznáváme kočáry otevřené a zavřené, není ovšem třeba vykládati.

DROBNOSTI.

STRAMATI SE.

Z nářečí lašského známe sloveso *stramať se (stramać se)* ‚styděti se', které se objevuje především s předmětem »lidí« a snad zvláště v přísloví »boj se Boha, styď se lidí« (jež samo je ohlasem z bible, Přísl. 3, 7; Luk. 18, 2; 4; srv. Flajšhans, Č. přísl. 1, 28). Od Praska má Kott 3, 687 větu »nestramá se lidí« (srv. v Praskově Bruse 49 »stramá se l.«), jiní přispěvatelé mu to slovo zaručují od Opavy, Bartoš je zná jako lašské v Dialektologii 1, 269 a v Dial. slovn. 402 (nestrama se l'udi). Lašské je ovšem i přísloví »bůj se Boha, stramaj se lidí: Pambů všecko vidí« v Praskově Vlastivědě Slezské 1, 222. Příbuzné slovo je sloven. *sramota* u Jungmanna (od Kollára; ‚nepříjemnost; nadělal mu sramoť'); Kálalův slovník zná toto slovo jen odsud, ale přikládá mu významy asi přiléhavější ‚mrzutost, hanba'. Odvozenina tohoto slova patrně je *stramotný,* což má Kott 7, 787 ze Slovenska od Sasinka s významem ‚smutný' (snad spíše ‚ostýchavý, lidí se stranící'). Zdá se, že slovo *stramota* žilo v starší češtině jako přezdívka lidí pochybné ceny mravní. Nebylo by to nic divného: pojmy ‚stud' a ‚ostuda, hanba' jsou si velmi blízké (lat. pudor znamená obé) a stává se také, že jméno vlastnosti nabývá významu osoby s tou vlastností (*sirota* podle svého tvaru má znamenati vlastně osiřelost, ale nám znamená sirotka). Tvar Stramota nalézáme ve dvou památkách jako vlastní jméno podezřelých mužů (a že spisovatelé rádi dávají jména vymyšleným osobám podle jejich vlastností a života, je věc zvláště v starší době známá). V sborníku hrab. Baworowského z 15. st. (vyd. J. Loriš ve Sbírce pramenův I, 1, 6) vystupuje v románě O Appolonovi »muž jeden jménem Stramota, točižto rufián (= kuplíř), kterýžto prázdných ženek (var. jenž prázdné ženky) chováše (= nevěstky choval)« 221 b, 226 ab, ve Frantových právech z r. 1518 (vyd. Č. Zíbrt t. I, 2, 6) mezi věrnými z cechu lehké živnosti tovaryši, jimž Johannes Franta, nejvyšší gubernátor cechu, v úvodě posílá pozdravení, je také Stramota z Litoměřic. Zmínky zasluhuje, že kdežto onen Sborník asi na jisto pochází z východní části našeho jazykového území (román sám je ovšem znám i odjinud), Frantova práva (tištěná v Norimberce) aspoň svým tiskařem se hlásí k Plzni.

Č. *stramati sě,* jež se zachovalo jen jako slovo nářeční, je odvozeno od praslov. podst. jm. *sorm',* které se svými odvozeninami v příslušných tvarech žije ve všech jiných jazycích slovanských:

církr. *sram'*, jslov. *sram*, rus. *soróm*, pol. *srom* »stud«. Podle Miklosiche (Etym. wtb. 316) schází v češtině, ale zachovaly se odvozeniny, jež mu ušly. A jejich znění jest takové, že vylučuje domněnku, jako by byly přejaty odjinud: o laštině je těžko souditi, že by se do ní byly dostaly z některého jazyka jihoslovanského, a že se do ní nedostalo z polštiny, dokazuje československé *ra* proti polskému *ro*. I nepůvodní *t*, jež se vyvinulo mezi *s* a *r*, svědčí českému původu: vyskýtá se v jiných slovech občas i jinde, ale v češtině je častější než v jiných jazycích slovanských (tak na př. č. *straka* proti csl. *sraka*, rus. *soróka*, lit. *šárka* a j., v. Gebauer Hist. ml. 1, 395). Mimo jazyky slovanské hledá J. Rozwadowski (v Roczn. orient. I) příbuzná slova v avest. *fšarmô*, pers. *šarm*, osset. *fsarm* »stud«, což by ukazovalo na pův. indoevrop. *psormos* nebo *psarmos*. Nelze ovšem rozhodovati, svědčí-li shoda mezi jazyky slovanskými a íránskými o majetku společném, či přejali-li Slované, jako přejali jistě některá slova jiná, slovo pro pojem studu od příslušníků íránské větve (Skythů), s nimiž se v starých dobách stýkali někde v jihových. Rusku.

Na jisto je to rodina slov velmi starých, jejíž české zbytky zasluhují více pozornosti, než se jim posud ve vědě dostalo. A předvedli jsme ji čtenářům Naší řeči, abychom mohli připojiti snažnou prosbu o zprávy, kde na území československém slova, o nichž jsme mluvili, nebo jiná jim podobná posud žijí.

STRZUB.

Moravští Valaši suší jetel i seno na *strzubech*. Strzuby jsou stromky, zbavené jen menších větví, jež se stavějí do polí a luk, kde se na ně kladou jmenované pícniny, aby rychleji a lépe schly. Takový způsob sušení jetele, viky a trávy jest obvyklý i jinde, zejména v krajích horských, ale různí se podoba toho zařízení i jeho jméno. Tak z Orlických hor (ze Žamberecka) je mi známa forma jehlancová: tři nebo čtyři tyčky do široka rozkročené a příčními laťkami spojené sbíhají se v jeden hrot, tvoříce tak *rejthary* nebo *lejthary*. Z východní Moravy, ze Slezska a ze Slovenska jsou známy názvy *ostrev, ostrva, ostrb, ostrba, ostrbí, osterka, ostroh, ostrhél, ostrm* (srv. Kott, Slovník VII, 135 n., F. Bartoš, Dial. slovník mor. str. 269, M. Kálal, Slovenský slovník, str. 434 n.).

Zvláště zajímavé je označení valašské *strzub*, zapsané pro tento předmět F. Bartošem (Dial. slovník str. 408) i B. M. Kuldou (srv. Kott VII, 801), jež jsem sám slýchal v Horní Bečvě pod Radhoštěm. Znění tohoto slova nám živě připomíná starou slo-

ženinu slovanskou *tr'-ząb'*, a také semanticky není od trojzubu k valašskému strzubu ani tak daleko, jako od pův. třínohé trnožky k dnešnímu trnoži. Hláska *s* na počátku se připojuje velmi často a ve všech nářečích čsl. Tak v jihočeském strnož, strnožka,*) strakař, strefit se atd., nebo před skupinou *tř-*, na př. střapec, střešně, střída, střešňák, střislo, Střebíč, Střebová, Střebechovice atd. Rozsochatému předmětu, na nějž se napichuje jetel a tráva, sluší název tr-zub plným právem. Pokročilejší již vývoj významový je zaznamenán pro strzub z Opavska (u Kotta, III, 734): »žebřina nad korytem (žlabem) upevněná, kam ovcím atd. žrát dávají, žebřík na píci.« Ale i k tomu významu je od strzubu na sušení přechod posud evidentní.

Na základě toho, co bylo vyloženo, klademe valašské a lašské *strzub* do téže řady jako slova *trnož* a *trpaslík* (a snad slovens. trbělka, trbok, srv. NŘ. 7, 264) a vidíme tu podnes živé stopy prastarého tvoření jmen složených. O.

SHODA PŘI DVOU NEBO VÍCE PODMĚTECH STŘ. RODU.

Vykládali jsme 4, 42, že při takových podmětech proti základnímu pravidlu není v češtině možná v množ. č. shoda rodu v přísudku: říkáme ‚Srbsko a Řecko zvítězily (ne ‚zvítězila') nad Bulharskem'. Přáli jsme si tenkrát nějakého podobného dokladu z doby starší. Pod svícnem bývá tma. P. PhC. J. Mrázek nás upozorňuje, že jsme podobný doklad o několik listů dříve (4, 23) sami otiskli; je z protestu české a moravské šlechty proti upálení M. Jana Husi z r. 1415 a zní: »*Královstvie naše České* najkřesťanštějšie a *markrabstvie Moravské* najjasnějšie od toho času, jakž vieru křesťanskú Pána našeho Jezu Krista *přijaly*, tak jakožto kámen čtverohranatý dokonalý beze všie úhony svaté cierkve Římské vždycky stále a bez přestánie se *přidržely*, poslušenstvie upřiemě zachovávajíce.« A dále: »Kterakými pak náklady a pracemi převelikými, kterak také slušnú ozdobú a hodnú poctivostí sv. cierkev matku i jejie pastýře skrze kniežata a věrné své *ctily* jsú, všemu světu převelmi světle jest svědomo.« Před tím, s přísudkem v jedn. čísle, kde přesná shoda rodu jest nutná, čteme: ». . . že . . . předepsané (= svrchu jmenované) *královstvie* i *markrabstvie* s svými Kristovými věrnými *vzalo* by svých duší nenabytý pád a škodu.«**)

---

*) S t r n o ž k a znamená v jižních Čechách (na Trocnovsku) také svinku (armadillidium) z řádu stejnokožců, z čeledi berušek zemních, jež se zdržuje na vlhkých místech; zde jistě působila analogie názvu s t o n o ž k a.

**) Doklad nč.: Veselé zpívání, jásavé »hallelujah« dozněly, světla pohasla (Jir. VII, Syn ohn. 18).

POSUDKY A ZPRÁVY.

Milena Nováková, *Bez kotvy*. Románová studie. Bibliotéka fondu Julia Zeyera. Vydává Zeyerův fond při České akademii věd a umění. Číslo 29. V Praze 1924.

Povídka Mileny Novákové líčí konflikt mezi starou uštvanou matkou a přezrálou, ale dosud životem nenasycenou dcerou, konflikt, který končí útěkem dcery od matky, lpící posledními vlákny své životní síly na krásném, ale sobecky bezohledném dítěti. Psychologicky zajímavý rozpor obou žen je zachycen, probrán a vyvrcholen způsobem najisto zajímavým a originálním až skoro do nepřirozenosti a grotesknosti. Předmět této povídky prozrazuje spisovatelku hledající náměty mimo obyčený okruh ženské beletrie, třeba i ve zjevech abnormálních a patologických. Ve shodě s tímto vnitřním založením, pokud o něm ovšem z této jediné ukázky tvorby lze souditi, je i snaha autorčina najíti si výraz odpovídající těmto vnitřním disposicím, výraz vlastní, osobitý, nevážící se na pohodlné formy ustálené výrazové tradice. Pro spisovatelku stojící na prahu své literární dráhy je tento zápas o nový výraz svědectvím zajisté velmi příznivým a slibným do budoucnosti a není možno popírati, že už v této její knize nese tato snaha, podporovaná patrným nadáním i výcvikem stilistickým, dobré ovoce. Ale je v ní zároveň i jisté nebezpečenství do budoucnosti, které se snadno objeví v takových případech, když tato snaha o výraz nový a originální není v náležitém poměru k ovládání daných výrazových prostředků a v přesném a určitém vidění jejich představového obsahu. Tomuto scestí, na něž zápas o vlastní formu někdy vybočuje, nedovedla se zcela vyhnouti asi spisovatelka této povídky, a proto nejen její sujet, nýbrž i její forma působí často dojem hledanosti, strojenosti a nepřirozenosti. Varovati příští knihy spisovatelky jistě nadané před tímto nebezpečenstvím jest úkolem tohoto referátu.

Zmíníme-li se úvodem o některých čistě jazykových pochybeních, není to proto, že by snad tato stránka formy zvlášť bila do očí. Povídka je psána jazykem celkem správným, a chyby, které chceme připomenouti, připomínáme spíše z referentské povinnosti a pro úplnost než z nevole a na pokárání. Pro zachování jednoty v pravopise bylo by lépe psáti pero, ne péro 21, vrátce, ne vratce 21, spoléhá, ne spolehá 22, v divadelních lóžích, ne ložích 23, rozjítřený, jítření, ne rozjitřený 26, jitření 43, tchyně, ne tchýně 39, móda, ne moda 44 atd., po prvé, ne *poprvé* 8, 16

a j., slizký (jako kluzký, mrzký a p.), nikoli slizský 57. Soukromný 23 je tvar archaistický, dnes z užívání vyšlý (žije jen v slož. soukromník), spr. je soukromý. Podst. jména *líce* užívá spisovatelka někdy jako neutra (spr.), na př. líce chladl*o* 51, ale častěji v tvaru *líc* jako feminina (nespr.), na př. bíl*á* líc 31, hořel*a* líc 50. Podobně užívá tvaru *plec* 20, mluvíc o muži, ač se v této formě užívá toho slova leda, mluví-li se o části zabitého zvířete (skopová plec a p.); je-li řeč o těle lidském bývá *plece* rodu střed. a zpravidla v čísle množ. (zdá se ostatně, že spisovatelka nemá přesnou představu plece, píše-li, že Berta, vidouc podnájemníka bez límečku, dostala chuť zakousnouti se do jeho zátylku a podržeti tuto plec koleny). Strojený je dnes akus. *na zemi* (pouští čepeček na zemi 45, dosedla na zemi 60) m. na zem a rovněž lokál *na znaku* (spala rozložená na znaku 29), protože tu nejde o slovo znak, nýbrž o příslovečnou spřežku z-nak, pův. vz-nak, které se užívá jak u sloves pohybových (padnouti naznak), tak klidových (ležeti naznak).

Tvar *jej* klade spisovatelka, kde by bylo možno užíti tvaru *ho* (jak jej — hocha — ovládala 22), ale obráceně mívá tvar *ho* tam, kde tvar *jej* je najisto správnější (přečtla *ho* 19, hodila jí *ho* 56); to platí i o instr. *svoji* (bytostí 9) m. spr. svou. Nesprávně píše spisovatelka: nedá se *upiati* 45 m. upnouti, *odvrhnutá* 11 m. odvržená, *plakajíci* 62 m. plačící, *tmíci* 25, 29, 40 m. tmějící (3. mn. tmějí), *odejel* 40 m. odjel. Slovesa *obdarovati* užívá jako slovesa nedokonavého, ač je dokonavé (snad matením s nedokon. obdařovati), na př. potahována za své dlouhé copy, čechrána, *obdarována* a kažena 41 m. obdarovávána n. obdařována. Na několika místech proskočil nespr. tvar nebo vazba participiální; na př. přinášela plnou náruč povlaků, *pohlédnouc* tázavě na dceru 17, kde se nejen nehodí přechodník toho tvaru (který má význam budoucí), ale kde se přechodníku toho slovesa vůbec nedá užíti (tedy: přinášela a pohlédla při tom na dceru anebo: přinášela hledíc na dceru, což ovšem není totéž). Stejně nespr. je položen přechodník ve větě »chtěla odejít, *sbírajíc* své věci« 19, protože poměr obou dějů je tu logicky v poměru obráceném. Přídavného jména participiálního jest užito nespr. ve větě: »matka, *jihnuvši* při každé sebe nepatrnější záminice, zatoužila dívku pohladit« 15 m. jihnoucí, která jihla.

Šlo-li dosud spíše jen o jisté tvarové nepřesnosti nebo neumělosti, objevují se, přejdeme-li na pole skladebných zvláštností autorčiných, spíše už různé strojenosti a hledanosti, ať už je jejich důvod jakýkoli. Takovou strojeností je na př., užívá-li spi-

sovatelka některých sloves bez doplňovacího výrazu, který při sobě zpravidla mívají; na př.: *namazala bych ti* 34 (= jej, suchar, máslem); psí štěkot — a cosi jako zarachocení zámku *misilo se* 41 (= v to); nediv se, mama, *vysvětlím ti* 42 (= to). Sem patří i strojené instrumentály ve větách: dolík v polštáři zjistila nepřirozeně *mělkým* 32 (m. shledala n. zjistila, že...); praví *závěrem* 37 (m. na závěr, t. j. na zavření řeči); vše (to) uznávám *zákonem* 50 (m. za zákon); jistou hledanost cítíme dnes už i v t. zv. genitivu srovnávacím, na př. cítila se vyšší *své statné dcery* 10 a j. (m. vyšší než, vyšší nad...). Také záporový genitiv bývá přes míru ustálenou, na př.: matka nemohla zkonejšit *svého roztrpčeného dítěte* 34 a j., ač jde o předmět individuální a sloveso jen nepřímo záporné, a velmi často, ne-li pravidlem: neviděla *ničeho* 11, nemáte *ničeho* proti tomu 19 atd. (spr. nic) a dokonce také: nerozuměla *ničeho* 54 m. ničemu. Genitiv bývá dále také u slovesa *hledati,* na př. hledaly styčného *bodu* 18 (dnes ob. 4. pád), a dokonce i: uviděla, *čeho* si tak mučivě žádala uvidět 27, kde vztaž. zájmeno je předmětem slovesa uvidět; naopak pohřešujeme genitiv ve výrazech: potřebuji *jistotu* 51 m. jistoty; (nevidí jasně té), kterou čekala a *potřebovala* 47 (m. a které potřebovala). Hledaný je také výraz *týden k týdnu* ve větě »žily stále truchlivěji, týden k týdnu« 11 (m. týden za týdnem; spr. ovšem při připočítávání: týden k týdnu, a jsou tu vánoce). Ve větě »v kuchyňce *nebyla* již tma« 43 má býti vazba neosobní (nebylo již tma); naproti tomu je nemožná neosobní vazba ve větě znící »chtělo se jíst a *nesmělo se vzepřít*« 34 (m. nebylo možná).

Ani slovosled není prost některých slohových nepřesností. Čteme na př.: židličku, v níž opět odvrácený muž seděl 20, kde *opět* patří k slovesu *odvrácený,* nikoli k *seděl* (m. v níž muž opět odvrácený seděl); tu píseň však slyšela pouze dole spočinuvší fenka 50 (m. jen fenka dole ležící, odpočívající). Pokud jde o postavení nepřízvučných slůvek se, mi a p., je spisovatelka přívrženkou zásady, piš, jak chceš a jak nikdo nemluví; proto dovede napsati nejen »aby vrátilo *se*« 48 (a jinde velmi často), ale také: »šperk, který nikdy *nenosilas*« 37 m. kterýs nikdy nenosila.

Ve volbě výrazů, k níž konečně dospíváme v svém referátě jako k vlastnímu cíli, připadá nám za úkol opraviti především některé nepřesnosti, které se vedraly do pera spisovatelce, o jazyk jinak velmi pečlivé, z dnešní ledabylé a povrchní praxe spisovné. Autorka píše na př. stále ještě *posléz* 11, 41 a j. (= později) m. konečně; *druhdy* 35 (= leckdy) m. jindy, kdysi; chléb *či* sousto

chleba 12 m. nebo (aspoň) sousto; titěrný nábytek, který *patřil* kdysi jejím dívčím letům 16 m. náležel (t. j. který býval její, pokud byla dívka); *obdržela* list 22 m. dostala; jak *jevily se* dívčiny výbuchy jejímu sluchu 25 m. jak se zdály, jak připadaly; balíček uschovaný *pro* nejhorší časy 25 m. na nejhorší; *kol* jejího těla 33 m. kolem, okolo; že *rozhodně* zítra půjde koupit šaty 39 m. najisto, určitě; *prosadit* své právo na štěstí 43 m. provést je, domoci se ho a p.; *nenáročná* věrnost 49 m. skromná, oddaná; její ironie *platila* neforemné noční košili 51 m. týkala se jí; *beztak* 55 m. beztoho; *spoře* osvětlený 61 m. skrovně atd.

Častějším však zjevem než nesprávnost je hledanost výrazu, která se jeví buď nezvyklým a zpravidla zbytečným neologisováním, tvořením nových slov, anebo vyhledáváním nových výrazů metaforických často stůj co stůj. Tak čteme na př. výrazy: zklidnění duše a *odpad* touhy 8 (kde se výrazu odpad má rozuměti v tom smyslu, že touha odpadla, t. j. spr. po česku že přestala, zmizela); boty *do zářiva* vyleštit 13; *soubydlení* 18 (m. společné bydlení — neříká se přece soubydliti); za *usmlouvání* otců stala se jeho nevěstou 23 (m. po dohodě); *podryvné* dílo 27 (míní se tovární výroba šrapnelů); *rozryvné* vzdechy 28 (= srdce rozrývající); budoucnost byla pro ni jedinou *přílivnou* nadějí životní pouště 28(?); bude ti chutnat i bez této unylé *obloženiny* 86 (obloženinou míní spisovatelka to, čemu říkají Němci Garnierung); *rodičovská* láska a pozornost 40 (m. láska rodičů n. otcovská a mateřská, neboť příp. -ovský předpokládá vždy základní subst. významu singulárního); fenka byla *uondaně hmotná* 43 (t. j. uondaná svou hmotností, tedy poměr obou výrazů je logicky obrácený); *fialově rozevlátý* čepeček 45 (s touž logickou chybou jako na př. kamenně kulatý stůl m. kamenný a kulatý); *zneurčití* a rozplyne se 47 (= pozbude určitosti); zbyla tu nyní *bezhlesá* matka 49 (= mlčící; bezhlesý by mohlo znamenati leda vlastnost trvalou); aby měl *bezespornou* volnost k zhýralostem 7 (= volnost, proti níž by nikdo neprotestoval); hlučně a *bezúspěšně* 57 (= bez úspěchu, marně, v. NŘ. 3, 226); bezbarvé a *bezjiskré* oči 57 atd.

Touž strojeností a často násilnou hledaností vyznačují se i výrazy tropické, jimiž se spisovatelka snaží dodati svému slohu osobité svěžesti a novosti postřehu, ač právě touto hledaností připomíná její sloh poměrně nejvíce onu vyčtenou výrazovou baroknost, v níž si u nás zvláště některé ženské spisovatelky tak libují a která záleží často v smělých metaforách, vsazovaných do vět bez ohledu na sousedství představ je obklopujících a doplňujících. Na př.: *ostnatý* smích *přerval* úzkostné mateřské policho-

cení 14 (postupem: jízlivý — bodavý — ostnatý, ale atribut ostnatý sedí špatně ve větě, kde se mluví o přervání něčeho); *tuhý šustot* (papíru) *zranil* její suché ruce 44 (= šustící tuhý papír; vzhledem k ostatním představám bylo by snad lze mluviti metonymicky o tuhosti šustícího papíru, která zraňuje ruce, nikoli však o tuhém šustotu, nehledíc ani k tomu, že tuhý šustot může vyjadřovati zcela jinou nuanci zvukovou než šustot tuhého papíru); a pod.: fenka *chňapala* po *zeleném vypravěči* bájí, rušíc jej 50 (t .j. po zeleném stromku vánočním); žena *zapřahá* své suché *ruce* ve *jho* práce 57; nesla ji (svou těžkou hlavu) pokorně *za přispění* ještě pokleslejších ramen 59; těžký hlas dceřiny *Kalvárie* nepronikal již k ní t. (= jejích duševních muk); všechen drásavý *obsah ženiných úst* vyrazil z nich v tomto hrozném výkřiku 61 (t. j. všechno, co by snad byla chtěla říci) atd. Toto traktování metafor a metonymií dodává slohu spisovatelčinu na mnohých místech rázu přímo preciosního ve špatném, molièrovském smyslu toho slova. Na př.: vrcholila svou ranní toiletu horkým železným stiskem své kštice nad čelem 31 (pálila si vlasy horkým želízkem); (dívčin spánek) překročil svou bílou, lhostejnou nehybností již osmou hodinu 29; (dívka, která spala s milencem) vytřásala z jeho peřin tajemství své vůně, kážíc mu skrýti se ihned do těch temných květů na jeho stole 32 (t. j. vůně květin přemohla stopy její vůně); bednička shořela v oběť barvě vánočky 40 (t. j. upekli při ní vánočku); nádraží, jež rozvíjelo dráhy spojující provincii (Čechy) s residencí (Vídní) 56; dcera nedá se chudým, ale pevně pomocným provázkem mateřské lásky upiati na dosah sluneční 45 (t. j. matčina láska ji neblaží); mrtvá matka počala zlehka rozmotávati uzlíček padlého těla 61 (t. j. schoulené, chladnoucí tělo mrtvé matky začalo se natahovati) atd. Někdy přechází tato obrazová pompa, místo aby zvyšovala názornost, v přímou nejasnost a neurčitost. Na př.: slyšela jeho teplý hlas, jak se zvedal do výšky, aby předstihl rušivé spodní vlny paniny hlavy a dostihl oblastí, jež jsou i pro ni jasny 36 (patrně chtěl ji přivésti na veselejší myšlenky); (když dopekli vánočky), vůně sladkého božidaru (= vánoček) vrátila se v nitro dvou lesklých, rudých štědrovnic (= vánoček) na stole vyložených 43 atd.

K této nejasnosti zaviněné přílišnou hledaností a chtěností obrazového aparátu přidružuje se na některých místech i nepřesnost, s jakou autorka užívá výrazů, jimiž se snaží dodati svému slohu vybranosti nebo osobité původnosti, někdy i ve výrazech docela všedních. Píše na př. o lidském *bludařství* v hod-

notách života 8, chtíc vyjádřiti, že se lidé mýlí v posuzování těchto hodnot, ač slovo bludařství má svůj pregnantní, ustálený význam jiný (= bloudění ve víře); o *nezadatelných* požadavcích 9 (nezadatelný = co nelze nikomu zadati, t. j. postoupiti, prodati atd.); o hrozné sestupné *škále* dětské odpovědi na cit mateřský 11 (škála je stupnice, řada, předpokládá tedy aspoň plurál); zlé slovo synovské nastřihne *přadeno* mateřského života 10 (ale přadeno není nit); špínou *požrané* ruce 19 (ale požrati neznamená trochu, po povrchu sežrati, nýbrž do konce, do posledního kousku); *drkotajíc zuby* jako v zimnici 20 (m. jektajíc; drkotati je sloveso subjektivní, zuby mu drkotají); dvě srdce bila v jakési zoufale se dohánějcí *chromatice* stále rychleji 22 (ale chromatika není tempo); vyplavalo to na povrch mého nitra jako *rozpučelá* mrtvolka mládí 27 (rozpuklá?); ruce bloudily po papírech na stole, až *vysunuly* odkudsi žlutou obálku 29 (vysunouti = vystrčiti); *protipólně odlehlé* příčiny 36 (t. j. ležící na protivných pólech, ale odlehlý = ležící stranou, daleko); v záři elektrických *baterii* (!) zavěšených na velikém stromě (vánočním) 40; paní polkla (obrazně) jakési velké sousto *navršené* minulostí i přítomností 42 (ale navršiti = nasypati do vrchu, aby to bylo vrchovaté); tomuto hrubému rubu smutné *lícně* svého života 46 (m. líce; líceň nespr. m. líčení); šelest *nezpevněného* stromku (vánočního) 48 (m. neupevněného; zpevniti = učiniti pevným, zesíliti); hedvábí *drhlo* o živou tkáň 52 (snad m. dřelo se o ni; drhnouti = ostře tříti něco); zhltla *skromná* slova 60 (t. j. nečetná, tedy skrovná); *zacivěla* na rodinnou slavnost naproti 61 (m. zadívala se tupě; civěti = mařiti čas) atd.

Tato jistá nepřesnost v odvažování obsahu slovního vede pak velmi snadno při zálibě v bohatých a smělých metaforách k obrazovým katachrésím, představově rozbitým a nesouvislým. Na př.: octla se na *výspě,* odkud nebyla s to *vybřednouti* svými křečovitými *tempy* vídeňské polopanny 9 (výspa = ostrov — vybřednouti z ostrova — břednouti tempy); musila *stupňovat ostří* svého hlasu 11 (m. břitkost); po *opadnutí hořlavé krise* 21; černá *stopa* hrozné minulosti *plíží se* za všemi jejími kroky 60 atd.

Bylo by opravdu škoda, aby autorka nadaná tak zjevným uměním vypravovatelským a snažící se o formu vybranou, vkusnou, osobitou a barvitou, propadla nadobro této výrazové strojenosti, která se začíná projevovati v jejím slohu a před níž jsme pokládali za povinnost ji varovati.

J. Suchý.

*

PŮVAB VLASTNÍHO JAZYKA. Na tuto otázku hledí dáti odpověď Emil Č e r n a j v článku »Zur Psychologie landläufiger Sprachästhetik«, jenž vyšel v Zeitschrift für Ästhetik und allgem. Kunstwissenschaft, 18, 1924, str. 344—364. Černaj připomíná úsudek něm. humanisty J. Butzbacha (1477 až 1526), který koncem 15. stol. procestoval Čechy a v knize o svých potulkách světem (Odoeporicon) uvádí také český otčenáš jako příklad mluvy »barbarské«. Proti němu staví Adelungovu předmluvu k slovníku K. J. Thama (1799), kde se čeština velebí slovy nejvřelejšími. Čechové pak prý zase hanívají maďarštinu, tolik od Maďarů milovanou. Hledaje důvody toho, nespokojuje se Černaj jen konstatováním, že nenávist činí slepým k přednostem nepřítelovým a ješitná sebeláska dodává tím více lesku vlastním přednostem. Černaj upozorňuje, že slova jazyka nám běžného artikulujeme snáze a plynněji, že je můžeme »motoricky lépe chutnati« a že se cvikem stává i jejich zvuk diferencovanějším. S takovými slovy se vybavuje komplex představ, celé jejich asociační okolí se probouzí při jejich vyslovení a to je činí bohatšími než výrazy, u nichž známe jen význam logicko-pojmový. Soubor těchto činitelů, vstupujících se slovem do vědomí mluvícího, jmenuje se v novější psychologii »sféra«. Ve sféře slov z mateřské mluvy bývají i vzpomínky z mládí. Černajovi, jenž je sám z rodiny německo-české, vybavují se při slově B e r g vzpomínky na hory domova, na koboldy a skřítky z pohádek v mládí slýchaných, kdežto zvuk toho slova v něm vzbuzuje dojem kompaktní masy; skupina hlásek r g je mu výrazem kamení uvnitř hory (»jako bych motykou kopal v kamenité zemi«), a když se jeho pozornost soustředí na počáteční hlásky b e, má dojem měkkého povrchu zemitého. Při delším slově G e b i r g e vidí komplex větší, a zvláště hláska **i** mu připomíná jednotlivé hroty, vrcholky. — Český název h o r a je Černajovi asociován s lidovou písní, v níž se tesknou melodií vyjadřuje touha po vzdálené milence. Obě samohlásky jsou otevřené, ale různě přízvučné, a Černaj vidí při vyslovení měkkou linii stoupající a zase sestupnou; hláska **r** dodává slovu dojmu »něčeho«, co cítím jako zemi«. — Maďarské h e g y (vysl. heď), pronášené jedním vyražením hlasu, značí předmět pevný, kompaktní; při **ď** má Černaj svalový pocit, »jako bych lopatou urovnával nasypaný pahorek«, a celé slovo provází u něho představa prohlubní na svahu hory i lesa a křoví na jejím povrchu. — K těmto třem různojazyčným názvům hory připojuje autor ještě poznámky o čes. a něm. označení stromu. B a u m i s t r o m stojí pevně v zemi, hláskou **-m** je do ní přímo tlačíme; u ‚Baum' vidí autor kulaté obrysy, kdežto u slova ‚strom' se mu vnucuje obraz větví a listí (ostré s, tvrdé **t**, vibrování jazyka).

Černaj je si vědom toho, že většina slov není výsledkem uměleckého ponoření do podstaty předmětu, že slova často mění svůj význam a že je zhusta mnoho homonym pro jeden předmět. Ale pojem má prý vždy bohatý výběr znaků, na př. hora: kamenitá půda, obrysy na horizontu,

prolákliny na svahu a pod. Podstatný obsah pojmu hora jest vyvýšenina půdy nad okolí. Tento společný základ se pak vyjadřuje různým hláskovým materiálem: h o r a opisuje podobu té vyvýšeniny, B e r g vyslovuje kamenitý vnitřek, h e g y měkkou půdu na povrchu.

Jak viděti, Černaj vychází z přesvědčení o zvláštním vztahu mezi předměty a jejich názvy. Není to názor nový, neboť od Platonova Kratyla byla opět a opět pronášena mínění, že jazyky označují předměty hláskami, které vzbuzují dojem podobný dojmu předmětu na mysl. Tento »hláskový symbolismus« nedocházel však pozornosti v moderním jazykozpytě, jednak protože byl diletantskými zástupci diskreditován (viděli jej i v protikladech jako: L i e b e, s ü ß — Z o r n, H a ß, h a r t), a zvláště proto, že je nová linguistika budována především na etymologii slov. Často zní slova sugestivně, na př. franc. f o u e t (bič), g l a s (umíráček), ale jdeme-li za jejich původem, symbolismus se ztrácí: lat. f a g u s (buk), c l a s s i c u m (vojenský signál), jak upozornil F. de Saussure (Cours de linguistique générale, str. 104). Ale k hláskovému symbolismu se v poslední době hlásí jazykozpytec velkého rozhledu O. J e s p e r s e n (Language, 2, 1924, str. 396—411). Ukazuje, že postupem času přibývá ve všech jazycích tvoření a užívání slov, v kterých znění a význam splývají, a že se drží slova, která třeba teprve sekundárně nabyla symbolického znění, na účet výrazů méně adekvátních. Nejde jen o přímé napodobování zvuků vody, kovů, zvířat i lidí, nýbrž lze pozorovati i asociace mezi vysokými tóny a světlem a mezi nízkými zvuky a temnem. Neobyčejně často se vyskytuje hláska i v názvech předmětů malých a krátkých, ve jménech dětí a mláďat, u zdrobnělin a v ženských sufixech, u přísl. určení blízkosti atd. (Srv. o tom zvláštní studii Jespersenovu v časop. Philologica I, 1921).

I v Černajových pozorováních o splývání slov s představami je jádro pravdy, třeba někde zachází příliš daleko. Cenné je u něho především vytčení hlavních momentů rozhodujících při estetickém hodnocení jazyka. Je to snadná forma slov i syntaktických spojení, bohatost »sfér« jednotlivých výrazů a organické splývání slov s příslušnými pojmy. Proto je nám mateřský jazyk nejmilejší a nejkrásnější. Ale ani cizího jazyka si nebudeme nevážiti, nechceme-li dávati najevo »omezenost duševního horizontu, slabou schopnost kombinační a chudou imaginaci cizího cítění a myšlení.« O.

HOVORNA.

HOŘÍ! 28. l. 1925 jsme čtli ve več. Nár. l. zprávu, jak kdesi ve Skotsku vznikl v biografu poplach tím, že nějaký hoch, spatřiv na schodech kouř, vrazil do síně a vykřikl: »Oheň!« Rádi bychom znali hocha, potomka českých rodičů, který by nevykřikl po česku »hoří«! Český novinář je však dnes

schopen předložiti českému čtenářstvu tak otrocký překlad z angličtiny (nebo z němčiny)! Až se něco takového stane ve Francii, dočteme se asi, že nějaký nešťastník vykřikl »k ohni (au feu)!«

INDIVIDUUM (E. V.). Latinská podst. jm. na -um (i řecká na -on a lat. na -um z nich pocházející) se skloňují podle vzoru ‚město' (album, do alba, v albech atd.); rovněž jména na -ium, -eum s tím rozdílem, že 2., 3., 6., 7. p. mn. č. tvoří podle vzoru ‚moře' (gymnasií, gymnasiím, o gymnasiích, s gymnasii, pod. lyceí atd.); Gebauer-Ertl § 472, 2. Individium (a residuum, jež bychom našli jen v odborných knihách) je zvykem skláněti jako slova na -ium, -eum: nikdo neřekne ‚z individuů', protože -ů cítíme jako koncovku mužskou, nýbrž ‚z individuí', podle toho se píše ob. také v 3. p. individuím, ne individuům, v 6. p. o individuích, ne individuech. V 7. p. asi každý napíše spíše -y (s takovými individuy), protože u není samohláska úzká.

KOD (F. R.), jejž mají podle Nár. l. (11. února 1925) severoamerické i jiné policejní úřady, je soupis (frc., angl. code ‚zákoník, seznam', z lat. codex, caudex, pův. ‚pařez, svazek navoskovaných prkének ku psaní', pak ‚kniha') šifrových slov se smluveným tajným významem k písemnému, telegrafickému, telefonickému a j. podávání zpráv (i v světové válce byla pod. smluvená slova smyslu známého jen jednotlivým osobám).

KUŘÍM (B. V.). Jména tohoto způsobu, jako Kuřím, Ohrozim, Příbram a p. jsou v Čechách a v spisovném jazyce rodu ženského, v nářečích, zvl. moravských, bývají rodu mužského, jako kdysi bývala všecka. Na Moravě Kuřím, pokud je nám známo, je rodu mužského a má 2. p. z Kuříma. Ale dnešní praxe úřední — snad ne dosti oprávněná — snaží se zavésti jednotnosť do skloňování těchto místních jmen podle usu českého a žádá tedy, aby se skloňovalo Kuřím, z Kuřímě. Je v tom ovšem jistá nesrovnalost, ponechává-li se slovu jeho hláskový tvar nářeční (Kuřím vedle čes. Kouřim, pův. Kúřim) a zavádí-li se k němu skloňování spisovné.

MÁM MÍTI (A. J.). Kdosi prý žádá, kde by se sloveso míti mělo pojiti s neurč. způs. téhož slovesa, aby se nahrazovalo slovem jiným; znělo by to prý nemile. Rádi bychom viděli Čecha, kterému znějí nemile věty jako ‚máš mít všecko pohotově, měl bys mít už jednou rozum', kterému by se víc líbily věty ‚jest ti míti, bylo by třeba míti' a p. Jest bohužel mnoho lidí v Čechách, kteří by rádi český jazyk měli hodně nesnadným a protivným.

ODKUD JINUD (V. J.) zná Jungmann z lidové mluvy a je to spojení jistě správné; jak jinak bychom mohli říci na př. otázku ‚odkud jinud bych to mohl míti?' Pod. říkáme ‚odněkud jinud' nebo ‚odněkud odjinud' (byť se pak tu někde blízko neprýštila, však odněkud odjinud voda čistá a čerstvá, kdo by na ní nepřestal? Br. na Jer. 18, 14). V starší době obě slova mohla býti rozdělena jinými (odkud jsme my jinud takových nedostatků dostali? Lomnický, Kupidova střela, 1921, 14). Podle přízvuku jsou

to slova dvě (jako kdo jiný, kam jinam, kde jinde, kudy jinudy, nikdo jiný, někdo jiný atd.) a není proč je psáti dohromady.

POMÍCHANÉ METAFORY. Z úvodu J. L. Fischera ke knize J. Kant O svazu národů (v Brně 1924) citujeme na upozornění jednoho z našich čtenářů tuto zamotanou metaforu: »... tvoří dílo Immanuele Kanta (1724 až 1804) mohutný uzel, v němž slévají se filosofické proudy 18. století ve velkolepou syntesu« (5.).

PŘÍBRAM (J. L.). Místní jména jako Příbram, Čáslav, Jaroměř, Choceň, Litomyšl a p. jsou — jak bylo v NŘ. již několikrát vyloženo — původem příd. jména přivlastňovací a znamenala pův. Příbramův, Čáslavův atd. (hrad, dvůr a p.). Byla původně rodu mužského, ale velmi brzo se změnila působením jiných místních jmen ve jména rodu ženského (v Čechách kromě několika málo výminek; na Moravě se rod původní zachoval). Jsouce všechna stejného původu i stejného tvaru, skloňovala se tato místní jména všechna stejně; tedy z Jaroměře, z Litomyšle, z Chocně a ovšem také z Příbramě, z Čáslavě atd. Ale u těch místních jmen, která se končí souhláskami -v, -m (Příbram, Čáslav), začínají se vyskytovati velmi brzo (podle dokladů Gebaurových už od poč. 14. stol.) novotvary odchylné s koncovkou -i: do Boleslavi, do Přibyslavi, z Příbrami atd. Příčinou této změny byl patrně nominativní tvar těchto jmen, který se shodoval více s podst. jmény vzoru kost než se jmény vzoru duše, k nimž vlastně tato místní jména náležela. Že by příčinou té změny byly druhotvary s příponou -a (Přibyslava, Boleslava a p.), nezdá se podobno pravdě, protože jsou tyto druhotvary většinou pozdějšího data a protože se novotvary s -i vyskytují i u takových místních jmen, kde se tvar s -a ani nevyvinul (z Kouřimi, z Příbrami) anebo ani vyvinouti nemohl (okolo Chotěboři u Hájka); kromě toho lokál ke gen. Příbrami zní vždycky jen v Příbrami, ne v Příbramě. Pokud běží o usus novočeský, poznáváme jej především z výkladů novočeských teoretiků, jejichž mínění uvádí na svém místě (Hist. ml. III, 1, 311) Gebauer. Dobrovský učí v Lehrgebäude, že se říká z Vratislavě i z Vratislavi, ale klade Čáslav do vzoru kost (k témuž vzoru řadí Čáslav už před Dobrovským, 1795, Pelcl); Nejedlý vykládá, že Vratislav má gen. Vratislavi a že v jazyce starém bylo tu -ě; Palacký v svém Rozboru etym. místních jmen čsl. uvádí, že genitivy těchto místních jmen jsou Čáslavi, Boleslavi, Soběslavi, Příbrami atd., a řídí se touto zásadou i v praxi; stejně mluvnice Haťtalova (1857) řadí tato jména ke vzoru kost a tak i jiné mluvnice až do Gebaurovy (1890), která stanovila za spisovný a jediné správný genitiv tvary Čáslavě, Příbramě, opírajíc se i o jazyk obecný, pokud není nakažen novotou z jazyka spisovného. Ale ani obecný jazyk nemá už původních genitivů s koncovkou -ě. V obecné řeči pražské a v nářečí středočeském, o něž se opírá řeč spisovná, žijí jen ty tvary, které čeští gramatikové Pelclem počínajíc podle skutečné praxe zaznamenali, t. j. z Boleslavi, z Příbrami, u Kouřími, do Čáslavi atd. Ale tvary s koncovkou -i žijí i v nářečích od středu Čech odlehlých, kde vliv

spisovného jazyka je těžko předpokládati. V nářečí litomyšlském jsou tvary z Budislave, Vraclave (= spis. -ě), ale z Chrudimi; v nářečí polnickém jsou tvary do Přibyslavi, do Chrudimi (řidčeji do Chrudimě) a stejně i v polenském. Svědectvím, že v spis. jazyce tvary původní odumřely a i v nářečích odumírají, jsou chybné lokály v Boleslavě, v Chrudimě způsobené stejností genitivu a lokálu podle vzoru kost (z Boleslavi — v Boleslavi). V tvarech dnes gramatickou teorií vyžadovaných, z Příbramě, z Čáslavě, nelze tedy viděti nic jiného než uměle oživené tvary původní, které v jazyce spisovném i obecném zanikly a které se drží jen místy v některých nářečích. Proto tvarům, které je v usu vystřídaly, t. j. genitivům z Příbrami, z Čáslavi atd., náleží v jazyce spisovném ne-li prvenství, tedy aspoň rovné právo s genitivy Příbramě, Čáslavě a p. — Zprávy, v kterých krajích českých žijí dosud tyto tvary starší (Čáslavě), byly by redakci NŘ. velmi vítány.

PSINA (9, 92; V. J.) je slovo staré a znamená pův. něco psího, na př. psí maso, kůži, smrad, snad také výkal, nemoc (psinka); v přeneseném snižujícím smyslu se tak říká nebo říkávalo o pojmech nepříjemných, na př. o zimnici, darebáctví, nevěstkách; také se to slovo objevuje jako přezdívka lidí šibalských ve smyslu zlém i dobrém (proto i jako příjmení, Kott 7, 531 z roku 1515), Řehoř Hrubý z Jelení tak jmenuje ve sborníku z r. 1513, 195a cynika Diogena atd. V Praze se tak říká dnes něčemu hodně zábavnému, ‚legraci' zrna třebas dosti obhroublého; v tomto významu máme nejstarší doklad z Ypsilona (Nár. l. 1915, č. 281, str. 12a). Tvar p s i n d ě r a (jako švanda — švanděra) jsme čtli v pros. 1924 na plakátech ohlašujících sylvestrovskou zábavu s Ferencem Futuristou v Švandově divadle.

SLZA (C. V.) má pův. tvrdé z (jako bříza, hrůza, koza, zkáza a j.) a proto má pův. sklonění podle vzoru ‚žena'. V nářečích, zvl. východních a již i v starším jazyce i v novém písemnictví se objevují i tvary podle vzoru ‚duše' (na př. mn. č. slze, slzí a p.); správnější jsou ovšem tvary podle vzoru ‚žena'. V. Gebauer, Hist. ml. 3, 1, 190, 194, Gebauer-Ertl § 315, 2.

STÝNITI (9, 94.). K výkladu o tomto slovese ještě dodáváme, že se sloveso téniti, týniti (= tenkým činiti) vyskytuje také v složenině přetýniti (= příliš tenkým učiniti, přejemniti), kterou zároveň s podst. jménem přeténka, přetýňka (= příliš tenké místo v prameně u provazu) uvádí Kott (2, 986) z lidového usu moravského i českého (přetýnit pramen provazu, přen. řeč). Stará složenina je obténiti, doložená v musejním rukopise štěpařském (známém i čtenářům NŘ.) z r. 1447: vezmi rúbík dlúhý a obtenni (= obténi), aby sě mohl sehnúti (20), t. j. udělej jej tenkým kolem dokola.

Odpovědný redaktor: Václav Ertl.
Tiskli Neuber, Pour a spol. v Praze-I., Bílkova ul. 17.